

Op maandag 15 april 1985 vond te Arnhem de algemene jaarvergadering 1985 van de Vereniging van Overheidsaccountants plaats. De ochtendzitting van deze vergadering was gewijd aan het thema "De overheidsaccountant en de public accountant in de RSV-affaire en de leer, welke hieruit kan worden getrokken voor de toekomst". Ter uitwerking van dit thema was de heer drs. C.P. van Dijk, uit hoofde van zijn betrokkenheid bij het door de Parlementaire Enquêtecommissie ter zake ingestelde onderzoek, bereid gevonden een inleiding te verzorgen. In onderstaand artikel wordt aan deze inleiding, waarin met name de rol van de accountant en de toereikendheid van de informatie werden belicht, alsmede aan de daarover gevoerde discussie aandacht besteed.

R.R.

De accountant en

door drs. B.J.C. Viveen RA

Inleiding

"De rol van de accountant is uiteraard een cruciale, maar zijn bereik – hebben we moeten constateren – is beperkt. Zeker als het er om gaat in de toekomst te kijken en prognoses op hun juistheid te beoordelen".

Met deze duidelijke uitspraak kaatste 15 april j.l. de gastspreker op de jaarvergadering van de Vereniging van Overheidsaccountants drs. C.P. van Dijk de bal terug. De 400 aanwezigen luisterden geboeid naar het betoog, waarin de voorzitter van de parlementaire enquêtecommissie onder meer inging op:

- het tijdsbeeld van de jaren zestig, zeventig en tachtig, dat in zo hoge mate bepalend is voor het gewicht dat gehecht wordt aan op dat moment beschikbare informatie;
- de lering die te trekken is uit het RSV-debâcle;
- de rol van de accountant;
- de relativering van de betekenis van het jaarverslag;
- de problematiek van de kruisverbanden binnen een concern;
- een aantal conclusies op grond van de gehouden inleiding;
- de tijdens de slotdiscussie gestelde vragen.

In dit artikel volgt hierbij een samenvatting van het gebeuren op genoemde dag.

Tijdsbeeld

Uitgebreid werd door de spreker het tijdsbeeld geschetst tegen welke achtergrond het debâcle zich afspeelde.

- De jaren zestig met het vaste geloof in de maakbaarheid van de maatschappij met name door overheidshandelen.
- De jaren zeventig met zijn eerste scheuren in het welvaartsgebouw maar met het blijvende geloof dat door overheids-handelen in het bijzonder de werkgelegenheid en de sociale zekerheid in stand konden worden gehouden.
- De jaren tachtig met zijn herverdeling van arbeid en sociale zekerheid en een terugtrekkende overheid (privatisering en deregulering).

Deze achtergrond is met name van belang daar informatie selectief wordt gebruikt en met name slechter wordt gebruikt naarmate zij minder past in het geheel van opvattingen die het tijdsbeeld van een bepaalde periode karakteriseren.

"De rol van de accountant is uiteraard een cruciale, maar zijn bereik – hebben we moeten constateren – is beperkt".

Als voorbeeld van een dergelijke werkwijze noemde de spreker het niet gebruik maken van de stelling van de "Commissie Keyzer" uit de jaren zestig, dat zonder ingrijpende modernisering de scheepsbouw geen schijn van kans had om de concurrentie te overleven. Ondanks alle wetenschap dat sindsdien de modernisering zich niet had voltrokken werd er 10 jaar later toch van uitgegaan dat een steunverlening van 3 tot 4 jaar voldoende was om het dal te overbruggen. In dat verband werd door Van Dijk gesteld: "De informatie was er, maar werd niet gebruikt".

Lessen

De inleider trok de volgende lering uit het debâcle:

1. Politieke besluiten zijn bijna altijd vrucht van een compromis en zijn zelden zakelijk gezien een toereikende oplossing van economische problemen.
2. Steunverlening leidt tot uitholling van eigen verantwoordelijkheid van de onderneming. Voortdurend overleg tussen ambtenaren en ondernemingsleiding legt beslag op de schaarse tijd van het management en veroorzaakt een vlucht uit eigen verantwoordelijkheid.
3. Doe als overheid nooit zaken met een onderneming, die zwak bestuurd en slecht georganiseerd is. De kans dat subsidiegelden productief worden aangewend is miniem klein.
4. Het jaarverslag vermeldt zo nauwkeurig mogelijk de financiële situatie maar bevat over het algemeen weinig relevante informatie over de organisatie en het management, in het bijzonder over eventuele bestuurlijke zwakte.

"De informatie was er, maar werd niet gebruikt".

de RSV-enquête

Van Dijk:

"Dit heeft er voor de enquêtecommissie toe geleid om niet de hulp in te roepen van accountants, maar van een team van accountants, organisatie- en managementdeskundigen en juristen, omdat we weten dat vanuit het standpunt van de accountant de zaak nooit helemaal in het vizier te krijgen is".

Naar zijn mening is alleen door zeer langdurige en dikwijls vertrouwelijke gesprekken enig inzicht te krijgen in de wijze waarop een onderneming functioneert omdat een en ander niet altijd voortvloeit uit de cijfers.

De cijfers laten verliezen zien, zij wijzen dikwijls op oorzaken van verliezen, maar waaraan het voortdurend weer falen op hoofdonderdelen van het ondernemingsbeleid is toe te schrijven is uitzonderlijk moeilijk uit rapportages te halen.

"..., omdat we weten dat vanuit het standpunt van de accountant de zaak nooit helemaal in het vizier te krijgen is".

De rol van de accountant

De spreker stelde dat het zich in een aantal gevallen heeft voorgedaan dat het jaarverslag geen volledig juist beeld gaf van de realiteit. Hij tekende hierbij wel aan dat deze constatering met veel wijsheid achteraf geschiedde, maar dit oordeel is - zo stelde de inleider - toch gebaseerd op de informatie die toen beschikbaar was. De kritische noten van de spreker betroffen:

1. "We hebben ons verbaasd over de wijze, waarop in de jaren voorafgaande aan de grote fusie van 1971 de jaarresultaten van 1968, 1969 en 1970 werden opgebouwd. Ik zou bijna zeggen gemanipuleerd, duidelijk gemanipuleerd om een beeld naar buiten te wekken wat achteraf gezien minder houdbaar was. Wij hebben daar uiteraard ook tijdens de verhoren de accountant van Rijn-Schelde uit die jaren over aan de tand gevoeld".

Uiteindelijk werd het als volgt geformuleerd:

"Als Rijn-Schelde in die jaren met betrek-

king tot de opbouw van voorzieningen en het tijdvak waarin winsten en verliezen genomen worden een bestendige gedragslijn had gehandhaafd, zouden de naar buiten gepresenteerde winstcijfers van Rijn-Schelde aanmerkelijk minder florissant zijn geweest en mogelijkerwijs in een aantal gevallen in verliescijfers zijn verkeerd".

De inleider heeft inmiddels vernomen, dat het na wetsherzieningen in de jaren zeventig niet meer mogelijk is te doen wat toen gebeurd is namelijk het gewoon toewerken naar een bepaald winstcijfer.

Volgens hem verbaasde het de commissie "dat in een situatie, waarin twee partijen met elkaar tot een fusie proberen te komen en uiteraard proberen met gebruikmaking van accountants tot een zo juist mogelijke waardebeoordeling te komen van de beide concerns het mogelijk is gebleken, en de accountant van de andere zijde dat ook heeft geslikt, dat die commissie van deskundigen geen volledig inzicht zou hebben gehad en zou hebben gekregen in de werkelijke financiële positie van Rijn-Schelde en dat de minister en zijn ambtenaren daarop niet hebben geïnsisteerd".

"Want de informatie langs die weg te verkrijgen was van essentiële betekenis voor de vraag, of de filosofie, waarop het uitgangspunt van de minister berustte - namelijk het zoeken naar een oplossing van de financiële problemen van Verolme bij het bedrijf zelf of bij Rijn-Schelde - enige basis had in de werkelijke financiële positie van het concern".

2. Een ander punt waarop de commissie kritiek heeft geleverd is volgens de inleider een incidenteel punt dat de gang van zaken niet aanwijsbaar heeft beïnvloed.

Het betreft de waardering van de schepen die in de jaren 1973, 1974 en 1975 voor eigen rekening werden gebouwd, onverkoopt bleken, moesten worden vercharterd tegen sterk verliesgevend charterprijzen en de voorzieningen die daarvoor werden getroffen op de balans.

Van Dijk:

"Wij hebben moeten constateren, ons basierend niet op onze eigen kennis achteraf maar op grond van kennis die toen beschikbaar was, dat de accountant moest weten dat die charters zeker voor een periode van 4 jaar tientallen miljoenen gulden verlies zouden opleveren en hij had er wel aan gedaan dat ook volledig in de

Drs. B.J.C. Viveen RA is afdelingshoofd van de Accountantsdienst van het Ministerie van Financiën.

voorziening en in de rapportage te verwerken".

3. De inleider uitte ook kritiek op het niet melden door de accountant aan de volledige Raad van Commissarissen van onkostendeclaraties van de president-commissaris, die te groot werden.

"Ongedekt, niet van de nodige stukken voorzien. Het ging niet om kleine zaken, het ging om ééndriekwart miljoen gulden en het ging door, toch een reden voor een accountant om aan de bel te trekken".

4. De spreker memoreerde ook de grote vraagtekens, die de commissie heeft gezet bij de vraag naar de wijsheid van het besluit de kolengravers, die waren gebouwd maar (steeds) niet werden verkocht, in het voorjaar van 1982 nog voor hun volle waarde op de balans te handhaven.

Van Dijk:

"De accountant heeft zich daarbij niet met een Jantje van Leiden van de zaak afge maakt, is zelfs naar Amerika gegaan om te zien hoe die machines opereerden, maar wat kan de accountant - en ik kom daarbij tot de relativering van de rol van de accountant - in een paar dagen tijd daarover uitvinden".

Een ander punt van de inleider betreft een probleem van de commissie dat deze tot haar spijt niet volledig heeft kunnen uitdiepen. Overigens niet een punt waarin rechtstreeks de rol van de accountant in het geding is.

Het betreft de bijzondere betalingen en met name de commissies die werden betaald voor het verwerven van buitenlandse opdrachten.

ontleent aan de delen. In een gezonde onderneming zullen de sterke delen bijdragen aan de groei en ontwikkeling van de zwakkere, maar wat te doen stelde de spreker als die zwakkere chronisch ziek zijn en de sterkere delen dreigen aan te tasten.

Van Dijk:

"Mag een concernleiding de tijdelijk beschikbare reserves van de sterkere delen weghalen om verliezen elders af te dekken zonder zekerheid dat die middelen weer tijdig terugvloeien en in een situatie dat het vrijwel zeker is dat dat nooit zal gebeuren?"

Verkeren hier de voordelen, die voortvloeien uit een grote eenheid niet in hun tegendeel en rust op de concernleiding niet de plicht door tijdige ontkoppeling de belangen van op zichzelf levensvatbare delen van het concern veilig te stellen? Volgens Van Dijk is de enquêtecommissie geneigd die vraag bevestigend te beantwoorden. Dit dient dan niet slechts te leiden tot een moreel uitgangspunt, maar bovendien tot een juridische verplichting en dat zou het een en ander betekenen voor ons ondernemingsrecht.

Hierover verwacht de Tweede Kamer een advies op korte termijn van de Minister van Justitie.

Conclusie

De spreker kwam na deze inleiding tot de volgende conclusies:

1. "Terugkijkend op het onderzoek, dat de enquêtecommissie heeft mogen verrichten naar de gang van zaken binnen een groot industrieel concern kan er zeker gezegd worden dat de informatie op een aantal punten aanzienlijk zou kunnen worden verbeterd. Ik heb al genoemd punten als organisatie, bestuur/management van de onderneming en ik heb gewezen op punten waar duidelijk – in strijd met kennis die al aanwezig had moeten zijn op dat moment – onvoldoende inzicht is gegeven in de te verwachten verliezen die zich de komende jaren zouden manifesteren".
2. "Maar in de tweede plaats dat zeker niet gezegd kan worden dat het RSV-drama is toe te schrijven aan gebrek aan informatie. Dat gebrek moge zich hier en daar incidenteel hebben voorgedaan, maar de bedrijfsleiding, de Raad van Bestuur, de Raad van Commissarissen, de regeringswaarnemer en de minister waren zeer goed op de hoogte, zeker van een aantal negatieve ontwikkelingen, die zich al vanaf het begin van de

"... niet gezegd kan worden dat het RSV-drama is toe te schrijven aan gebrek aan informatie".

jaren zeventig binnen het concern voordeden. En waarin de informatie onvoldedig was bestonden wegen en middelen om aan die informatie te komen".

Vragen

Bij de vele vragen uit de zaal werd nader op de kritische punten ingegaan waarbij onder meer het boek "Het gaat uitstekend" van drs. P.T. Lakeman aan de orde kwam, waarin kritiek wordt geuit op de jaarrekening van 1975 van het RSV-concern en op de inschakeling van Dijker en Doornbos als deskundige bij het ingestelde onderzoek.

De spreker stelde in dit verband:

- "Op de jaarrekening van 1975 was wel wat aan te merken maar de stelling dat

Drs. C.P. van Dijk (rechts) als voorzitter van de Parlementaire Enquêtecommissie: "grote waardering voor neutraliteit en objectiviteit waarin de accountants ons gediend hebben".

Toekomst gemeentelijke accountantsdienst Amersfoort ter discussie

In juni j.l. zijn binnen de gemeentelijke bestuurlijke organen te Amersfoort felle, soms emotionele discussies gevoerd over het voortbestaan van de gemeentelijke accountantsdienst aldaar. Als direct betrokkenen lieten de medewerkers van de dienst zich hierbij niet onbetuigd. Tijdens een vergadering van de raadscommissie tracterden zij de leden op koffie met koeken. Getooid met hoge koksmutsen vroegen zij aandacht voor hun motto: "Wat de warme bakker is voor u is de accountantsdienst voor de gemeente". Derde van links op de foto is de heer H. Mennes RA, directeur van de Amersfoortse accountantsdienst. De accountantsdienst daar is de medewerkers kennelijk aan het hart gebakken. Tot welk besluit tenslotte werd gekomen, was bij het schrijven van deze regels nog niet bekend. Hopelijk bakt de gemeenteraad ze niet al te bruin.

de jaarrekening volkomen fout was, is een slag in de lucht. Zo slordig was die accountant van RSV ook niet".

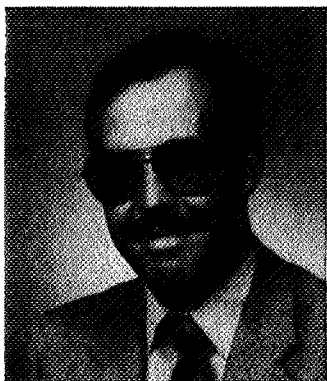
– "Namens de enquêtecommissie meld ik u dat wij van het gebrek aan neutraliteit van de deskundigen die ons terzijde

hebben gestaan – waaronder Dijker en Doornbos – nooit iets gemerkt hebben maar de grootste waardering hebben voor de absolute neutraliteit en objectiviteit waarin deze mensen ons gediend hebben".

Op de vraag welke persoonlijke visie de inleider heeft op de waarde van een goedkeurende verklaring van een openbare accountant antwoordde Van Dijk dat hij daar grote waarde aan hecht, maar dat hij zich na het onderzoek bewust is geworden van de relatieve waarde, alsmede van het feit dat een dergelijke goedkeurende verklaring niet alles zegt.

De spreker besloot met een tegenvraag: "In hoeverre kan je accountants belasten met zaken, die traditioneel niet des accountants zijn en dan gaat het in het bijzonder

Dr. A.D. Bac en drs. R.G. Ruijter: welkom!

drs. A.D. Bac RA

drs. R.G. Ruijter RA

In het juli/augustusnummer 1985 is afscheid genomen van de heer H. Mennes RA die gedurende een groot aantal jaren het redacteurschap van deze rubriek heeft vervuld.

Het verheugt de redactie dat zij in dit nummer drs. A.D. Bac en drs. R.G. Ruijter welkom mag heten. Zij zijn bereid gevonden de door het vertrek van de heer Mennes opgevallende plaats gezamenlijk in te nemen. Beide heren lieten reeds enkele malen in de rubriek Van de Overheid van zich horen. De redactie wenst hen bij hun nieuwe taak veel succes toe.

"In hoeverre kan je accountants belasten met zaken, die traditioneel niet des accountants zijn en dan gaat het in het bijzonder om de competentie prognoses op hun juiste waarde te schatten, op basis daarvan ook te zeggen of een waardering of een voorziening die getroffen is juist is of niet juist is..."

der om de competentie prognoses op hun juiste waarde te schatten, op basis daarvan ook te zeggen of een waardering of een voorziening die getroffen is juist is of niet juist is en goed greep te krijgen op problemen, die niet zozeer van financiële maar van menselijke aard zijn, problemen van organisatie en management?"